

12. Афанасьев А. Н. Живая вода и вешее слово. – М., 1988. – С. 303.
13. Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей. – М., 1962. – Т. 2. – С. 279.
14. Попович М. В. Названа праця. – С. 103.
15. Там само. – С. 76.
16. Язычество восточных славян. – Ленинград, 1990. – С. 170.
17. Іларіон. Названа праця. – С. 38.
18. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – С. 192-193.
19. Борейко В. Е. Экологические традиции, поверья, религиозные воззрения славян и других народов. – К., 1996. – С. 4.
20. Язычество восточных славян. – С. 4.
21. Іларіон. Названа праця. – С. 34.
22. Кришук М. М. Українська міфологія. – Тернопіль, 1994. – С. 18.
23. Іларіон. Названа праця. – С. 43.
24. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – С. 192.
25. Костомаров Н. И. Славянская мифология. – М., 1994. – С. 17.
26. Іларіон. Названа праця. – С. 40.
27. Родник златоструйный. – М., 1990. – С. 56.
28. Костомаров Н. И. Названа праця. – С. 19.
29. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. – М., 1991. – Т. 1. – С. 297.
30. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – С. 96.
31. Нидерле Л. Названа праця. – С. 240.
32. Шостак В. М. Дохристиянські вірування українського народу // ж. Рідна школа. – 1997. - № 12. – С. 97.
33. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – С. 97.
34. Там само. – С. 165.
35. Забылин М. Названа праця. – с. 59.
36. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – С. 99.
37. Там само. – С. 100.
38. Слово о полку Игореве. – М. – Л., 1961. – С. 50.
39. Тайны загробного мира. – М., 1996. – С. 194-198.

40. Слово о полку Игореве. – С. 63.
41. Іларіон. Названа праця. – С. 51.
42. Афанасьев А. Н. Названа праця. – с. 281.
43. Там само. – С. 273.

ІГОР ПРОХНЕНКО

ШПОРИ ДАКІВ В ВЕРХНЬОМУ ПОТИССІ

В пізньолатенський час на пам'ятках варварських культур Європи широке розповсюдження отримав такий атрибут екіпірування вершника, як шпори [1]. В основному вони відомі на кельтських опідумах, германських могильниках, а також похованнях і городищах даків [2]. У Верхньому Потиссі знахідки шпор походять з пам'яток дакійської культури (Земплінський комплекс і Малокопанське городище) [3]. В загальній кількості вони складають 22 екземпляри (рис.1-2). Більшість з них виготовлена з залізного дроту діаметром 0,5 - 0,7 см круглої або напівкруглої форми. За висотою і розгорнутістю плечиків виділяються у два типи. До першого відносяться 14 приземлих шпор з розширеними плечиками, які закінчуються масивними кнопками. Шип довгий, гострий (рис.1, 1-14).

Другий тип складають 8 більш крупних шпор з високими плечиками і колоподібними потовщеннями на кінцях (рис.2, 1-8). Шип довгий, гострий. Шип і верхня частина плечиків орнаментовано насічками. Окремі екземпляри вкривались позолотою (рис.2, 6).

Знахідки залізних шпор в комплексах поховань заможних дакійських воїнів дозволяють заперечити думку В.Б.Перхавко [4] про те, що залізни екземпляри належали виключно рядовим вершникам.

У трьох випадках матеріалом для шпор виступала бронза (рис.1,1; 2,1-2). В.Б.Перхавко вважає, що бронзові шпори належали вождям або знатним воїнам [5]. Мініатюрні розміри малокопанської шпори (рис.1, 1) свідчать про приналежність її підлітку або жінці [6].

В.Б.Перхавко відмічає, що практикувалося використання як двох, так і однієї шпор. Думку аргументовано наявністю асиметричних екземплярів, призначених для носіння на певній нозі (частіше лівій) [7]. Асиметричність шпор є сумнівним доказом припущення дослідника. Застосування вершником

однієї шпори виключається, бо так незручно керувати конем у Верхньому Потиссі дві асиметричні шпори відомі в комплексі поховання 57 Земплінського могильника (рис. 1, 9-10), що підтверджує нашу думку про їх парне використання.

Шпори виступають хроноіндикаторами. Екземпляри першого типу входили в комплекс поховання 163 Земплінського могильника разом з оковкою ригона [8], яка згідно В. Будінські - Кричкі датується фазою В1а [9]; дві шпори містились в речовому комплексі "жертovníка" I ст. до н.е. (ур. Керталія) [10]; шпора з Малої Копані містилась в горизонті III розкопу XXIII (початок I ст. н.е.) [11].

Шпори другого типу містились в комплексі поховання 20 земплінського могильника з грубчастою фібулою, яка датується фазою В2а [12] і 128 - з мечем і умбонем Ян 6 [13].

На основі хроноіндикаторів речових комплексів зі шпорами у Верхньому Потиссі можна стверджувати, що екземпляри першого типу характерні для I ст. до н.е. і фази В1 раньоримського періода (10-40 рр. н.е.), а шпори другого типу - фази В2а (40-70 рр. н.е.).

Аналогічні кнопочні шпори на дакійських давах Трансильванії (Заргідава, Бурідава, Попешть, Рекетеу, Костешть) датуються I ст. до н.е. - I ст. н.е. [14].

Датування шпор типу "КпорГ" в речових комплексах липицької і пухівської культур співпадає з нашими даними стосовно хронології дакійських екземплярів Верхнього Потисся, тобто шпори з низькими плечиками властиві для I ст. до н.е., а з високими - для раньоримського періода [15]. На пам'ятках пшеворської культури Польщі тип II міститься в горизонті фібул А68, умбонів Ян6 [16].

На завершення відзначимо, що знахідки шпор в похованнях і аналіз супровідного їх інвентаря свідчить про виділення в дакійському суспільстві прошарку дружинників і про використання даками Верхнього Потисся у військових операціях легкоозброєної кінноти.

Література

1. Перхавко В.Б. Появление и распространение шпор на территории Восточной Европы // СА, 1978. - 3. - С.113; Козак Д.Н. Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі. - К., 1984. - 95 с.

2. Simek Em. Velka Germania Klaudia Ptolemeia. - Brno, 1953. - 8,220; Meduna J. Das keltische Oppidum Stare Hradisko in Mahren // Germania. - 1970. - 18. - Taf.6, 2, 4; Müller A. Formenkreise der älteren römischen Kaiserzeit. - Berlin, 1957. - S.140, Taf.13,b.

3. Котигорошко В.Г. Исследование Малокопанского городища в 1995 - 1996 гг. // Carpatica - Карпатика. Старожитності Верхнього Потисся та суміжних регіонів. - Ужгород, 1998. - Вип.5. - С.109-128; Котигорошко В.Г., Прохненко И.А. Археологические исследования Малокопаньского городища (Закарпатская обл.) // Отчёт о полевых исследованиях 1998 г./ - Ужгород, 1999. - С.13, Рис.9, 43; Budinský - Krička V., Lamiová - Schmiedlová M. A late 1st century B.C. - 2nd century A.D. cemetery at Zemplin // SA, 1990. - XXVIII. - 2. - S.245-344; Miroššayová E., Čaplovič D. Najnovšie výsledky výskumu včasnodejinného a stredovekeho osídlenia v Zempline // Východoslovenský pravek III. Príspevky k pravekým a včasnym dejinam východného Slovenska. - Košice, 1991. - S.120, Tab.I, 7-8).

4. Перхавко В.Б. Названа праця. - С.125.

5. Там само. - С.116.

6. Котигорошко В.Г. Исследование.... - С.117.

7. Перхавко В.Б. Названа праця. - С.127.

8. Budinský - Krička V., Lamiová - Schmiedlová M. Названа праця. - pl.XXI, 5

9. Там само. - S.298.

10. Miroššayová E., Čaplovič D. Названа праця. - Tab.I, 7,8, S.120.

11. Котигорошко В.Г., Прохненко И.А. Названа праця. - Рис.9, 43, С.13.

12. Budinský - Krička V., Lamiová - Schmiedlová M. Названа праця. - Pl.II, 25, 27.

13. Там само. - Pl.XVIII, 1, 2.

14. Glodariu I., Jaroslavschi E. Civilizația fierului la daci (sec. II î.e.n. - I e.n.). - Cluj - Napoca, 1979, P.126-127; Fig.73, 13-16, 20; Berciu D. Buridava dacica. - București, 1981. - Pl.30, 4,7; Ursachi V. Zargidava dacica de la Brad. - București, 1995. - Pl.49, 1; 211, 29.

15. Kostrzewski J. Die ostgermanische Kultur der Spätlatenezeit // MB. - 1919. - 18. - S.140; Pieta K. Die Puchov - kultur. - Nitra, 1982. - S.78.

16. Liana T. Kształtowanie się stalu B1 w kulturze przeworskiej // Kultury archeologiczne i strefy kulturowe w Europie środkowej w okresie wpływów rzymskich. - Warszawa - Kraków, 1976. - S.140. Taf.1, 5; Козак Д.Н. Названа праця. - С.27.

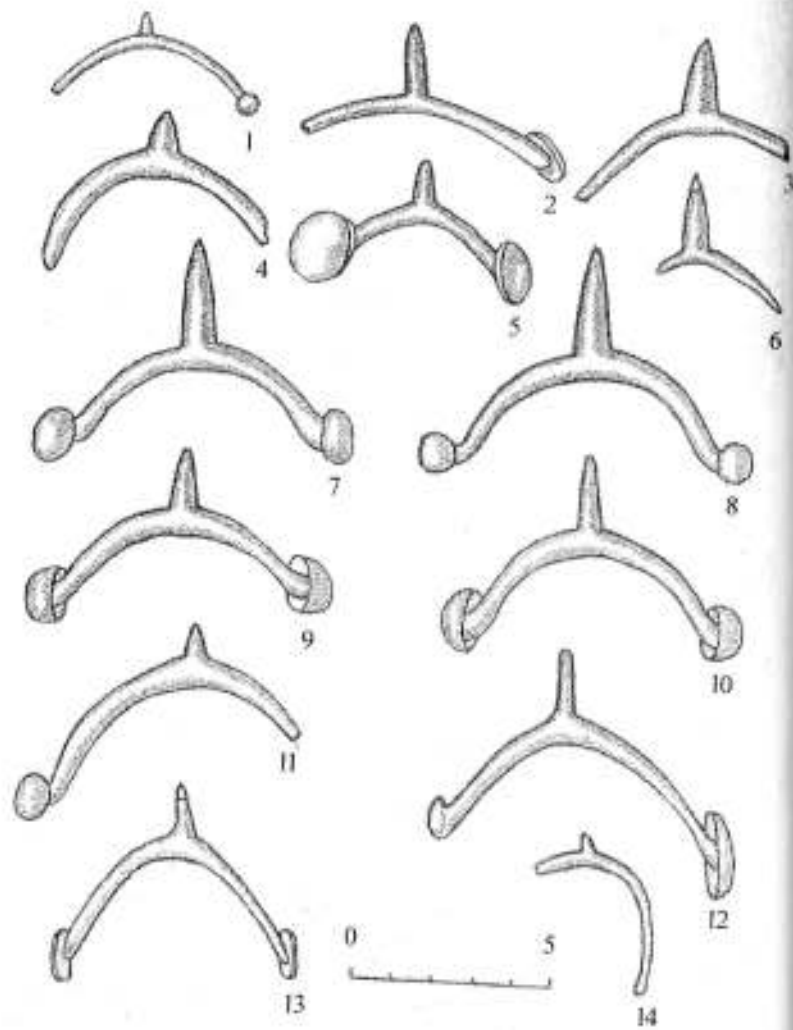

Рис. 1. Шпори даків Верхнього Потисся. Тип I.

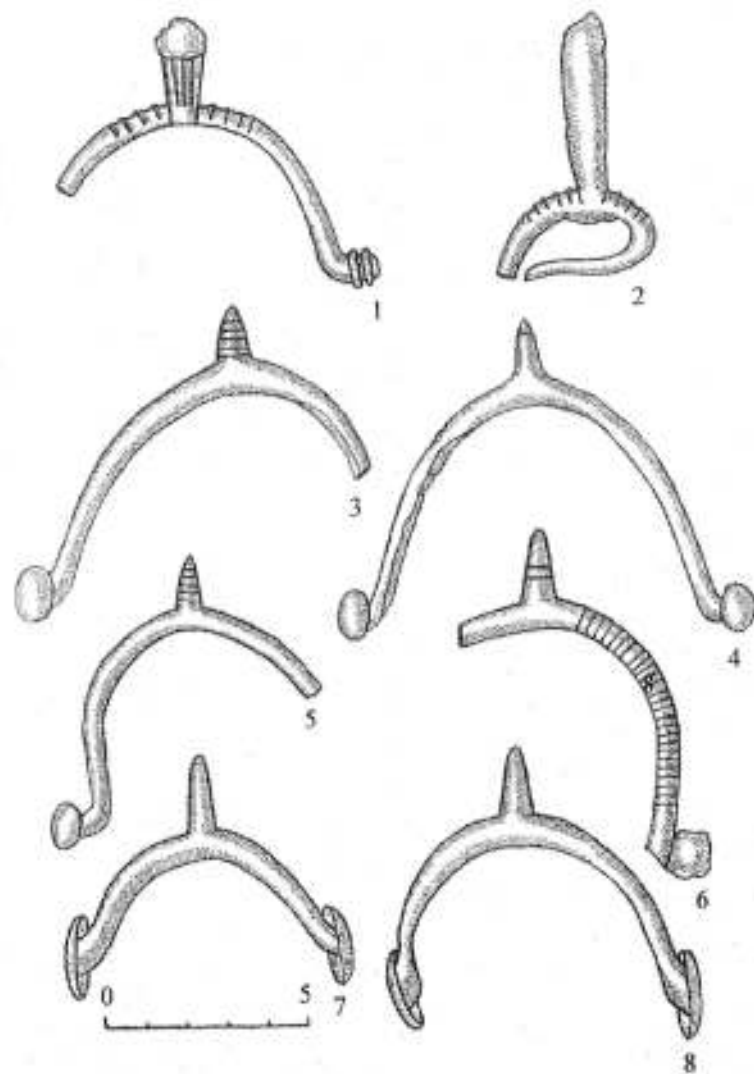

Рис. 1. Шпори даків Верхнього Потисся. Тип II.